

Versió prèvia

Per citar aquest article cal fer-ho amb la cita bibliogràfica consignada al web

En iniciar-se l'any 1907 s'acabava d'inaugurar, al capdavall de la rambla de Barcelona i com a resultat d'una subscripció popular, un monument realitzat per l'escultor Agustí Querol i dedicat a Frederic Soler i Hubert, més conegut pel pseudònim de Serafi Pitarra, mort prematurament per un atac de cor el 1895. Pitarra havia estat un dels personatges més representatius de la primera generació d'escriptors catalans de la Renaixença i un gran apòstol de la utilització per a la literatura del "català que ara es parla", en contra de les vel·leitats arcaitzants de certs poetes floralescos. Una de les seves obres de teatre més populars, *Lo ferrer de tall*, evocava l'ambient de la forja catalana tradicional i dels deures pairals —el *deber!*—, i en un cèlebre passatge Mestre Jordi, el ferrer protagonista, hi recita amb insistència aquella amenaçadora tornada: «Esmola que esmola, fes dagues, daguer; fes dagues que passin les malles d'acer».

El jove poeta Josep Carner, que abans dels vint anys ja havia publicat, el 1903, el seu primer llibre, *L'idili dels nyanyos*,¹ i en els anys immediatament posteriors havia tret a la llum llibres de poesia tan importants com els *Sonets* o *Els fruits saborosos*, devia conèixer prou l'obra de Pitarra, com tota la burgesia barcelonina del seu temps, i és provable que baixés un dia d'aquells, també, rambla avall, a veure el nou monument. Encara que no se sentís especialment concernit pels drames rurals que retrataven les darreres obres de Pitarra, ell també estava cridat, gràcies a la seva proverbial intuïció lingüística, a mallar la llengua catalana amb un procediment que ell mateix reconeixia, anys més tard, com un mecanisme preciós per explorar les possibilitats de la llengua literària: les traduccions.

Precisament aquell mateix any 1907, Carner afirma públicament, en un article a *La Veu de Catalunya* sobre la incipient col·lecció "Biblioteca dels Grans Mestres", que «perquè el català esdevingui abundós, complex, elàstic, elegant, és necessari que els mestres de totes les èpoques i tots els països siguin honorats amb versions a la nostra llengua i, agraïts, la dotin de totes les qualitats d'expressió i diferenciació que li calen. Perquè la literatura catalana es faci completa, essencial, il·lustre, cal que el nostre esperit s'enriqueixi amb totes les creacions

¹ Carner havia publicat abans, de fet, un parell de peces teatrals breus —*La llàntia que s'apaga* i *Al vapor* (1901)—, signades amb pseudònim. Col·laborava a més, des dels 12 anys, en publicacions periòdiques i havia guanyat premis en diversos certàmens poètics, des del 1899.

fonamentals».² Ell mateix havia fet ja algunes temptatives en el terreny de la traducció, i devia trobar-se per aquelles dates, mentre els barcelonins apreciaven el nou monument del Pla de les Comèdies, capbussat en alguna de les seves traduccions d'aquells anys —*El somni d'una nit d'estiu*, *Les alegres comares de Windsor* i *La tempesta* (1908-1910), juntament amb *El malalt imaginari* (1909) i les *Floretes de sant Francesc* (1909), sembla que tanquen el primer període del Carner traductor.

M'agradarà centrar-me, justament, en la darrera de les traduccions que acabo d'esmentar. Les *Floretes* —una de les obres clàssiques de la literatura italiana medieval—, encara que no és pas, ni de bon tros, de les traduccions més conegudes de Carner, crec que té un interès especial, per diversos motius. Es tracta, en primer lloc, d'una obra medieval, senzilla i sense afectacions, que posa davant del traductor un model de llengua semblant al dels textos catalans que li serviran a Fabra per orientar la seva reforma lingüística; d'altra banda, la seva edició coincideix en el temps amb la d'una altra traducció catalana de la mateixa obra, a càrrec de Jaume Collell, que exemplifica un "català" ben diferent.³ A més, resulta que aquesta traducció, tan primerenca, Carner la tornarà a revisar, molts anys més tard, i serà publicada els anys 50 en una versió notòriament modificada. En darrer lloc, ens interessa perquè sabem positivament que, encara que no es publicarà fins al cap d'un temps, aquell any de 1907 —entre el Congrés que propiciava el reconeixement internacional de la llengua catalana i la creació d'aquell Institut d'Estudis on Carner serà cridat per bastir-hi una "Secció Filològica"—, el poeta hi treballava; hi ha un testimoni epistolar que ens ho confirma: en una carta al seu mentor fra Rupert M. de Manresa, el 12 d'octubre de 1907, Carner li escrivia: «Les *Floretes* les he traduïdes de l'italià (ed. Barbera de Milà). Les he posades en català senzill i escullit al mateix temps, tant com m'ha sigut possible, amb un cert deix d'arcaisme, que'm sembla qu'escau prodigiosament».⁴

Aquestes breus paraules crec que ja ens permeten entreveure que, en efecte, en el seu treball amb les *Floretes* —potser la primera traducció d'una obra íntegra, encara que el *Somni d'una nit d'estiu* es publicarà abans— Carner ja hi ha assajat el seu mètode de traductor-creador, que desenvoluparà amb tota la plenitud en les traduccions dels anys de la maduresa.⁵

² «Del Shakespeare en llengua catalana» —reproduït a *El reialme de la poesia*, Barcelona, Ed.62, 1986, p. 56.

³ *Les Floretes de sant Francesc. Traducció catalana seguida de un estudi sobre sant Francesc a Catalunya, per lo Reverent Mossen Jaume Collell, Canonge de la Catedral de Vich*, Vich, Tipografia G. Portavella, 1909.

⁴ J. M. Gassol, F. Raurell i V. Serra, *Rupert M. de Manresa, pensador en temps de crisi (1869-1939)*, Barcelona, Estudis franciscans, 1989, p. 141.

⁵ Sobre els criteris, les idees i les virtuts de Carner com a traductor, avui hi ha prou bibliografia —centrada, però, sobretot en els anys culminants d'aquesta activitat, a la segona i tercera dècada del segle XX. Vegeu, per exemple: Lluís Cabré i Marcel Ortín, «Aproximació a Josep Carner, traductor. Els anys de l'Editorial Catalana (1918-1921)», *Els Marges*, 31, 1984, pp. 114-125; Marcel Ortín, «Les traduccions de Josep Carner», *Catalan Review*,

Marcel Ortín ha valorat amb una gran justesa la primera etapa del traductor Carner: «Carner va debutar com a traductor —amb un fragment de *Pelleas et Melisande*, de Maeterlinck— l'any 1901: "un temps tan ample de mànigues en matèria de traduccions —va escriure llavors— que moltes vegades podrien dir-se destruccions". La seva reacció inicial va anar cap al que ell mateix denominava la "traducció noble", assajada en la traducció del primer acte de *Les fourberies de Scapin*, de Molière (1903). Per mitjà del gal·licisme, el cultisme i l'arcaisme intentava combatre-hi la grolleria, la impuresa i la ineptitud lingüística que al seu entendre dominaven en la literatura catalana de l'època. Des del començament, doncs, va portar a les traduccions un criteri de llibertat respecte als límits que pugui imposar la llengua parlada en la conformació del llenguatge literari: el mateix criteri que orientava llavors la seva obra original, i que aviat va trobar confirmació en les directrius estètiques de l'arbitrarisme orsià. Les traduccions havien de contribuir així al propòsit de dignificació d'una llengua que encara s'estava formant, tot aprofitant-ne la mal·leabilitat.»⁶

El text que acabo de citar m'estalvia força paraules. És cert que la voluntat d'aproximar-se a la cultura universal per mitjà de les traduccions ja havia estat present en les generacions immediatament anteriors, però en el cas dels noucentistes no solament s'intensificaria, sinó que s'hi afegiria, i potser amb més protagonisme i tot, una estratègia nova i clarament definida: la de contribuir, amb les versions al català de textos universals, a la fixació d'un model de llengua literària moderna que partís de la codificació gramatical de Pompeu Fabra. En realitat, «les traduccions per a l'Editorial Catalana (1918-1921, i de fet fins al 1927) van ser experiments estilístics molt vinculats amb la reforma lingüística: tot beneficiant-se'n, n'exploraven les possibilitats i els límits».⁷ Aquest plantejament "estratègic" de les traduccions va propiciar doncs, com és sabut, que Josep Carner —un dels líders més significats del moviment noucentista—, es dediqués profusament a aquesta activitat, compaginant-la amb la seva obra de creació com a poeta i prosista.⁸

VI, 1992, pp. 401-419; Joan Sellent, «La traducció literària en català al segle XX: alguns títols representatius», *Quaderns. Revista de traducció*, 2, 1998, pp. 23-32.

⁶ Marcel Ortín, «Els Dickens de Josep Carner i els seus crítics», *Quaderns. Revista de traducció* 7, 2002, p. 126.

⁷ Marcel Ortín, *ibid.*, p. 124.

⁸ La nòmina d'escriptors-traductors catalans, al segle vint, és significativament quantiosa —a banda dels més excel·lents Carner, Riba i Sagarra, als quals correspon, certament, un lloc d'honor. Com ha notat Joan Sellent, «no és cap fet excepcional que, en una cultura minoritària i sobretot en una època de fixació i renovació de la llengua, els millors escriptors dediquin una part important de la seva energia creativa a l'operació de traduir, i el consegüent privilegi de poder esgrimir més traduccions "de luxe" que altres literatures més consolidades deuen ser compartit per la majoria de cultures de característiques semblants a la nostra» —Joan Sellent, «La traducció literària en català...», p. 2.

Parem-nos un moment, però, a considerar les traduccions carnerianes. Si han estat prou estudiades, en el sentit que acabo d'assenyalar —del seu valor com a recreació d'un determinat model de llengua literària—, les seves versions de l'època de la maduresa, a l'entorn dels anys 20, sobretot d'obres angleses i franceses —el teatre de Shakespeare, Dickens, Twain, Lewis Carroll, Molière, La Fontaine, etc.—, i si bé és cert que en aquesta època és quan realment, i amb tota consciència, el poeta posa el seu talent al servei de la causa de la normalització lingüística,⁹ els precedents —ben interessants— de tota aquesta tasca, són bastant menys coneguts: em refereixo a les primeres traduccions, anteriors a l'oficialització de la codificació lingüística fabriana. Com ja he insinuat, en aquests treballs hi podem copsar el tarannà i la manera d'actuar amb el material lingüístic que seran característics de la seva producció posterior i, no essent encara condicionades pels criteris normatius de Pompeu Fabra —a què, ben aviat, voldrà subordinar-se el geni del poeta—, aquestes traduccions primerenques ens ofereixen una fotografia ben explícita de la seva proverbial intuïció gramatical i d'un particular sentit de la llengua —contraposable, per exemple, al que exemplifiquen altres traduccions contemporànies. Un sentit i unes idees lingüístiques, tanmateix, que s'anirien modelant amb el temps. Justament les *Floretes* ens permeten obtenir, pel que fa a aquestes qüestions, un retrat força complet del procés: si la primera versió és testimoni eloqüent de la sensibilitat lingüística inicial, la refacció duta a terme quasi en la vellesa del poeta ens assabenta, modestament, del magnífic punt d'arribada estilístic i gramatical.

He assajat de fer, en els paràgrafs que segueixen, una aproximació als principals trets lingüístics d'aquesta traducció carneriana de les *Floretes*, amb la voluntat d'il·lustrar una mica més bé el que vull dir. No he fet pas, tanmateix, el buidatge exhaustiu dels textos que requeriria un estudi seriós del tema que ens ocupa —ara no és al meu abast—, sinó que em limito a donar uns quants exemples que em semblen aclaridors. Em sembla que podríem prendre de moment, com a punt de partida, el primer capítol de l'obra, en la versió de 1907. Reprodueixo el text català, publicat l'any 1909, acarat amb l'original:¹⁰

<i>Capitolo primo.</i> Al nome del nostro Signore	<i>Capitol primer.</i> En el nom de Nostre Senyor
Gesù Cristo crocifisso e della sua Madre	Jesucrist Crucificat y de la seua Mare la Verge
Vergine Maria. In questo libro si contengono	María. En aquest llibre s'hi contenen certes

⁹ Vegeu, sobre aquestes qüestions, Marcel Ortín, *La prosa literària de Josep Carner*, Barcelona, Quaderns Crema, 1996, i sobretot, Modest Prats, «La gran virtut de la llengua», dins Enric Bou et al., *Josep Carner: llengua prosa, poesia*, Barcelona, Empúries, 1985, pp. 9-30.

¹⁰ *Floretes de sant Francesch* [Versió catalana de Joseph Carner. Pròlech del R.P. Rupert M. de Manresa, menoret caputxi], Barcelona, Lluís Gili, llibreter, 1909. Per al text italià, prenc la versió establerta per Antonio Cesari (Verona, 1822), que és la que s'utilitza habitualment.

certi fioretti, miracoli ed esempi divoti del
5 glorioso poverello di Cristo messer santo
Francesco e d'alquanti suoi santi compagni. A
laude di Gesù Cristo. Amen.

In prima è da considerare che 'l glorioso
messere santo Francesco in tutti gli atti della
10 vita sua fu conforme a Cristo benedetto: ché
come Cristo nel principio della sua
predicazione elesse dodici Apostoli a
dispregiare ogni cosa mondana, a seguitare lui
in povertà e nell'altre virtù; così santo
15 Francesco elesse dal principio del fondamento
dell'Ordine dodici compagni possessori
dell'altissima povertà. E come un de' dodici
Apostoli, il quale si chiamò Iuda Scariotto,
apostatò dello apostolato, tradendo Cristo, e
20 impiccossi se medesimo per la gola: così uno
de' dodici compagni di santo Francesco,
ch'ebbe nome frate Giovanni dalla Cappella,
apostatò e finalmente s'impiccò se medesimo
per la gola. E questo agli eletti è grande
25 esempio e materia di umiltà e di timore,
considerando che nessuno è certo perseverare
infino alla fine nella grazia di Dio. E come
que' santi Apostoli furono a tutto il mondo
maravigliosi di santità e d'umiltà, e pieni dello
30 Spirito Santo; così que' santi compagni di
santo Francesco furono uomini di tanta santità,
che dal tempo degli Apostoli in qua il mondo
non ebbe così maravigliosi e santi uomini:
imperò ch'alcuno di loro fu ratto infino al terzo
35 Cielo come Santo Paulo, e questo fu frate
Egidio; alcuno di loro, cioè fra Filippo Lungo,
fu toccato le labbra dall'Agnolo col carbone
del fuoco come Isaia profeta, alcuno di loro,
ciò fu frate Silvestro, che parlava con Dio
40 come l'uno amico coll'altro, a modo che fece
Moisè; alcuno volava per sottilità d'intelletto
infino alla luce della divina sapienza come
l'aquila, cioè Giovanni evangelista, e questo fu

floretes, o sien miracles y exemples devots del
glorios pobriçó del Crist, el senyor Sant
Francesch, y d'alguns Sants companys seus, a
llahor de Jesucrist. Amen.

Cal primerament considerar que'l gloriós Sant
Francesch en tots els actes de la seua vida restà
conformat al Crist benehit; talment, que així com
Crist en el començ de la seva predicació elegí
dotze apostols que menyspreuhessin tota cosa
mundanal y el seguissin en pobresa y en les altres
virtuts, també Sant Francesch elegí al començ del
fonament del Orde els seus dotze companys,
possehidors de l'altíssima pobresa;
y aixís com un dels dotze deixebles del Crist
reprobat de Deu, finalment se penjà per la gola,
aixís un dels dotze companys de Sant Francesch,
qui nomía fra Joan de la Capella, apostatà y
finalment se penjà ell meteix per la gola. Y això
es pels escullits gran exemple y materia
d'humilitat y de temor, considerant que ningú està
cert de que perseveri fins a la darrerria en gracia
de Deu.

Y aixís com aquells dotze apostols anaren per
tot el mon ab santedat maravellosa y plens del
Esperit Sant, aixís els santíssims companys de
Sant Francesch foren homens d'aytal santedat
que, dels temps apostolicals ençà, el mon no
hagué homens tan sants y maravellosos; car algun
fou arrebatat al cel com havia esdevingut a Sant
Pau, y aquest era fra Egidí; a algun, això es, fra
Felip Lungo, l'angel li tocà els llavis ab el carbó
rohent com se feu a Isaies, profeta; algun, això es,
fra Silvestre, parlava ab Deu com fà l'un amich
ab l'altre, segons la manera que Moisès havia;
algún volava per subtilitat d'intellecte fins a la
llum de la divina sapiencia, com feu l'aguila, o
sigui Joan Evangelista, y aquest fou fra Bernat
humilíssim el qual profundíssimament exposava
la Santa Escripura; algún fou santificat per Deu y

frate Bernardo umilissimo il quale canonisat al cel quan era encar vivent y aquest
 45 profondissimamente esponea la Scrittura santa: sigué fra Rufi gentilhome d'Asís.
 alcuno di loro fu santificato da Dio e
 canonizzato in Cielo vivendo egli ancora nel
 mondo, e questo fu frate Ruffino gentile uomo Y aixís tots foren privilegiats de no usades
 d'Ascesi; e così furono tutti privilegiati di senyals de benavirança, com en el procés s'anirà
 50 singolare segno di santità, siccome nel declarant.
 processo si dichiara.

La primera impressió que produeix la lectura d'aquest capítol ens fa present, sens dubte aquell «cert deix d'arcaisme» que, com hem vist que li explicava al docte fra Rupert, el poeta troba «qu'escau prodigiosament» a la seva versió de les *Floretes*. Aquest efecte s'aconsegueix per l'ús d'algunes solucions gramaticals, diguem, arcaïtzants —plurals com *homens* (30, 32), pronoms febles avantposats en forma plena (18, 21, 36), el verb haver amb el valor de 'tenir' (32, 39), l'ús de l'auxiliar ser (constant, encara que no aparegui en aquest capítol)—, així com per la presència de la conjunció *ab* (35, 37, 38), i alguns altres elements lèxics que retreuré més avall. Hi contribueixen, a més —ni cal dir-ho—, els hàbits ortogràfics pre-fabrians, pel que fa a l'accentuació i a algunes altres convencions (y per a la conjunció i per a la semiconsonant, *h* marcant els hiats, finals en *-ch*, manteniment de les aglutinacions *del* i *al* davant vocal, vacil·lacions en la representació de la neutra, etc.) sobre els quals no cal fer especial atenció, ja que són trets absolutament generals en les publicacions catalanes de l'època. Darrera aquesta pantalla, però, hauríem de fixar-nos també en alguns aspectes gramaticals que demostren una notòria sensibilitat per la llengua vivent: l'ús escrit de article masculí *el* (5, 35, 42, 50) —i *els* (9)— per exemple, en un moment en què encara hi ha fermes defensors del *lo* tradicional, no es pot pas dir que sigui una opció espectacularment agosarada, però xoca segurament amb allò que esperaríem d'un text amb voluntat "medievalitzant". En la mateixa línia podríem destacar l'ús de formes com *aixís* (17, 19, 27, 29, 49), *sigué* (46), *canonisat* (45) o els possessius *meua/seua* (2, 9) i, fins i tot, certes concessions al barbarisme, com els *senyals* femenins (50) o la construcció *de que* (24). Algun lector poc informat podria atribuir aquesta aparent incoherència a la inexpertesa del jove traductor; a una tria desafortunada, explicable per l'absència encara d'un criteri normatiu ordenador. Jo penso, més aviat, que en aquest detall es manifesta el gran consens sobre allò que la generació noucentista creia que havia de ser la llengua catalana i que Fabra, com a planificador més explícit, definirà, anys més tard, en aquelles conegudes paraules: «no tractàvem de ressuscitar una llengua medieval, sinó de formar la llengua moderna que fós sortida de la nostra llengua antiga sense

els llargs segles de decadència literària i de supeditació a la llengua castellana».¹¹ El vulgarisme —o, si ho preferiu, el *naturalisme* lingüístic—, per tant, no es contradiu amb l'arcaisme, no són pas discordants ni excloents com pensaven certs literats vuitcentistes, sinó que, en les justes mesures, són els elements que han de propiciar la "reconstrucció" del llenguatge literari català contemporani.

Ja he dit més amunt que les *Floretes* ofereixen al traductor un punt de partida molt acostat als models catalans medievals de referència en la rehabilitació contemporània del català literari. Aquest és un punt interessant. Es tracta d'una llengua austera i afinada, d'arrel popular, amb regust d'autenticitat. Josep Carner deu intuir-hi un model familiar, ben adequat, i aconsegueix realment de copsar-ne l'essència. Fra Rupert M. de Manresa —aquell «menoret d'aparell extraordinari», que un dia escarnirà, maliciosament, Sagarra— se n'adona i, al pròleg de l'edició de 1909 pot afirmar coses com aquestes: «Carner té un poder subtilíssim de penetració; el seu esperit es llança ple de força dins un altre esperit; el sorprèn y l'endevina fins a la seva més oculta essència y per tota l'extensió de ses formes, y'l reproduceix ab prodigiosa fidelitat [...] Tanta és la semblança de la present versió ab l'original, casen tan perfectament abdós textos, que l'autor de les *Floretes* may ha trobat en cap altra llengua qui tant bé el compregués y tant excel·lentment el fés parlar [...] La mateixa suavíssima i noble simplicitat del text italià ha passat ab maravellosa delicadesa y ab ingenuïtat transparent y sentidíssima al nostre idioma».¹² La versió carneriana, en efecte, permet la recreació d'aquella llengua antiga ideal que calia tenir al cap, com a referent noble del nou català dels escriptors, i tot el text és esquitxat d'elements lèxics medievals —però triats, això sí, molt a consciència per tal de no violentar excessivament la llengua, ni d'allunyar-la de la comprensió d'un lector mitjanament culte, buscant formes amb una certa continuïtat literària o que evoquin la bona tradició. Fixem-nos la consideració que tenen, en el diccionari de Coromines, algunes de les paraules que podem llegir en el capítol que he reproduït: *aytal* (30), «d'ús freqüentíssim en la llengua medieval, encara no del tot antiquada literàriament en la Renaixença» (DECat VIII, 217); *car* (32), «ha restat més durable en la llengua literària» (DECat II, 541) i *encar* (45), «corrent a la llengua antiga, avui poètica només» (DECat I, 302). *Sien* (4) deu ser de les formes amb més concurrència, en la fraseologia popular, del subjuntiu antic; i l'adjectiu *apostolicals* (31) remet inevitablement el lector a la més genuïna retòrica lul·liana.

¹¹ Pompeu Fabra, «L'obra de depuració del català (1924)», dins P. Fabra, *La llengua catalana i la seva normalització*, Barcelona, Ed. 62 / La Caixa (MOLC 28), 1980.

¹² *Floretes de sant Francesch* cit., pp. XXI-XXII

Es tracta, doncs, d'una estratègia molt ben planificada, encara que potser més intuïda que explicitada, que té al darrere una teoria de la llengua, una veritable ideologia lingüística. Una ideologia que havia de ser compartida pels principals intel·lectuals d'aquella època, i que podem copsar en una altra de les consideracions del pròleg de fra Rupert: «[la prosa de Carner] no la fa aparèixer vella un emprèstic de formes sintàctiques i de termes, però té regustos arcaïchs per una fonda y recta intel·ligència de la justesa ab què lligaven el pensament y l'expressió, riquíssimes fonts del nostre idioma en altres èpoques».¹³ Modest Prats ha escrit: «No em consta que ningú hagi estudiat bé encara la influència "dels antics" i com s'aprofità la seva obra en la formació del català modern. Sempre m'ha impressionat aquella confessió de J.V. Foix, de l'any 1911: "Perdo dies de classe per pujar a la biblioteca, on passo hores, potser mortes, tot llegint i copiant texts catalans antics". Algú hauria de veure què va treure Carner de les seves lectures de Llull, del *Tirant lo Blanc* —"el llibre de galanies i sumptuositats imaginatives i verbals"— o del *Curial e Güelfa*, que servia de base a Pompeu Fabra per a les seves lliçons, a les quals assistia el nostre poeta.»¹⁴ No puc més que subscriure la inquietud del meu mestre, i evidenciar de nou l'existència d'aquest camp de treball tan interessant.

Un altre aspecte que hauríem d'analitzar és el grau d'interferència lingüística que és possible i potser desitjable en una traducció que s'insereix en el context creador que hem descrit. Ja hem vist que les traduccions són concebudes —i per Carner, especialment— com un experiment lingüístic en què la necessitat d'adaptar el lèxic o de les estructures de les llengües traduïdes permet un cert marge d'innovació o l'exploració dels límits del propi instrument lingüístic. Això no obstant, si fem una prospecció ràpida al conjunt d'aquesta versió de les *Floretes*, em sembla que podem concloure que els italianismes no hi són pas gaire freqüents. Al capítol que he copiat, potser només el terme *gentilhome* podria ser considerat un calc —sense una tradició catalana específica, així, lexicalitzat— del text de referència. Filant molt prim, podríem afegir a l'inventari de la subordinació lingüística alguna construcció com ara «*com fà l'un amich ab l'altre*» (37-38) o la relativa freqüència dels superlatius característics de l'italià: *profondíssimament* (44); tot plegat, ben poca cosa. Ara bé, convé adonar-nos que, en moltes ocasions, la influència de l'original italià no desemboca pas en l'adopció de solucions forasteres, sinó que sovint l'"italianisme" pot fer aflorar una solució genuïna però desacostumada, i afavoreix o facilita, en el nostre cas, l'aparició de l'element arcaïtzant que ja hem detectat. Això ho podríem veure, per exemple, en el cas de les nombrosíssimes construccions amb *l'haver* predicatiu, perdut del tot en el català modern fora d'algunes

¹³ *Ibidem*, p. XXII

¹⁴ «Carner, la gran virtut de la llengua» *cit.*, p. ??

expressions fossilitzades, però viu en la llengua italiana —«il mondo non ebbe così meravigliosi e santi uomini» > «el mon no hagué homens tan sants y maravellosos».

Tanmateix, després de fixar-nos en la utilització hàbil que es fa de l'arcaisme en la traducció de les *Floretes*, i en els possibles efectes, sobre la traducció, de la llengua original del text de partida, ens cal encara considerar aquell tret lingüístic que ha estat assenyalat com a característic de l'activitat literària —i de la traductora, en particular— de Josep Carner. Em refereixo a la capacitat d'"invenció" lingüística, a partir dels materials i els recursos del propi idioma. S'ha remarcat, reiteradament, que mentre que altres escriptors —Sagarra, posem per cas— intenten sempre servir-se i apropiat-se de la llengua real que parlen els seus contemporanis,¹⁵ Carner recorre sovint al modelatge lingüístic i fa provatures, pren elements d'ací i d'allà —a vegades també de les llengües traduïdes, encara que ja hem vist que aquest no és gaire el cas— en una estratègia d'innovació creadora que de vegades no té èxit, però que moltes altres aporta solucions que restaran a la llengua des d'aleshores. Joan Sellent, en el treball que ja he citat, afirma, fent un símil arquitectònic, que «Carner es fabricava els propis materials abans de construir l'edifici».¹⁶ Si estudiem amb detall el brevíssim fragment de les *Floretes* que he reproduït, hi detectem alguns elements una mica "estrany", que crec que ja manifesten, ben als inicis de la seva activitat traductora, aquesta predilecció per la innovació singular, lèxica i gramatical. La forma *començ* (11, 15), per exemple, utilitzada en lloc de *començament* o de *principi* —que seria la forma més fidel i acostada a l'original, i perfectament "catalana" ella mateixa— és una paraula documentada d'antic en català, però ben poc freqüent en la tradició literària, i amb una certa vitalitat només en el dialecte balear; Coromines l'assenyala com a «variant estilètica, només literària» (DECat IV, 856), possiblement com a conseqüència de l'ús que en farà Carner en les seves obres. També és una forma estrictament balear la que llegim a *nomia* (20), contracció de *nom* + *havia*, de fort regust catalanesc, però amb una minsa o nul·la tradició literària. A la paraula *fonament* (15), perfectament usual en català, hi trobem, en canvi, un forçament semàntic, ja que per al sentit figurat de 'donar principi a alguna cosa', com ara un orde religiós, en català s'ha usat sempre la

¹⁵ A propòsit de Sagarra, potser ve a tomb de recordar els judicis que Joan Coromines escampa, en diversos llocs del *Diccionari Etimològic*, sobre la seva suposada inflexió, a partir de la qual el poeta deixaria de recollir la llengua viva dels pagesos i mariners, per dedicar-se a "inventar" o a buidar indiscriminadament el diccionari d'Aguiló —«JM de Segarra, que en la seva època decadent (1922 ---) no féu més que copiar el *D'Ag.*, amb bàrbars malentesos» (DECat V, 581a27-31); «poeta de balanci més que d'aire lliure, un cop acabada la seva sana i inspirada joventut» (DECat VII, 487a16-19); «en temps del seu *Comte Arnau* ja havia pres massa el costum de "crear" amb mots curiosos libats a casa d'altri» (DECat III, 737 a12-16); «el lèxic d'aquest poema és quasi tot entès o mal entès del Diccionari Aguiló, com em confessà ell mateix dos o tres cops pels anys 1930!» (DECat III, 984 b44-51), etc.

¹⁶ «La traducció literària en català...», p. 27.

versió més culta *fundació*, formació de verbal de *fundar*, i en canvi *fonament* es documenta sempre en el sentit recte d'«allò en què recolza alguna cosa». També és inventada, encara que amb una certa trajectòria que Coromines no precisa, la paraula *benavirança* (50), forma errònia de l'antic verb català *benaiïrar* (d'*aiïr* < AUGURIUM), que donarà lloc a *benaurar* i *benaurança* (DECat I, 759-761). I vull fixar-me, en darrer lloc, en l'expressió «*algun fou arrebatat al cel*», que llegim a la línia 33 i que em sembla que no s'entén prou —el sentit és que ‘algun [frare] va ser dut, o raptat, al cel’, ‘estirat cap al cel’; segurament hem de veure-hi un intent, no prou reeixit, de buscar una certa originalitat expressiva. Aquest passatge, com molts altres elements de la traducció de 1907, seran substituïts i millorats per Josep Carner en la seva segona versió de les *Floretes*, publicada l'any 1957.

Abans, però, de girar la vista envers la traducció renovada, hem de subratllar encara un darrer aspecte, ben interessant, de la versió primera. Es tracta de certs punts del text on podem constatar-hi una tria lèxica que s'aparta, sorprenentment, del text original quan hi hauria una solució catalana més propera; una tria que contrasta, doncs, de manera notable amb l'extraordinària fidelitat que el traductor manté, d'habitud, respecte al model de partida. I no em refereixo pas a aquells llocs on el poeta pot introduir-hi una creació especialment original, o més rica, o amb més intenció literària, com les que ja hem repassat —*benavirança*, en lloc de *santedat*, per exemple— sinó a d'altres substitucions, en principi, més intrascendents: *la darrerria* (25), en lloc de *la fi*; *aytal santedat* (30), en lloc de *tanta santedat*; *no usades* (49), per *singulars*. Les divergències són subtils i potser, en aquest primer capítol, no pas gaire evidents, però si examinem l'obra de manera més extensa en podem trobar de força més explícites. Agafem, per exemple, un altre capítol, a l'atzar:

Cap. 35. Come essendo inferma santa Chiara fu miracolosamente portata la notte della pasqua di Natale alla chiesa di santo Francesco, ed ivi udì l'ufficio.

Cap 35. Com essent malalta santa Clara fou miraculosament portada, la nit de Pasqua de Nadal a l'esglesia de Sant Francesch, ahont ohí l'ofici.

5 Essendo una volta santa Chiara gravemente inferma, sicché ella non potea punto andare a dire l'ufficio in chiesa con l'altre monache, vegnendo la solennità della natività di Cristo, tutte l'altre andarono al mattutino; ed ella si
10 rimase nel letto, mal contenta ch'ella insieme con l'altre non potea andare ad avere quella consolazione ispirituale. Ma Gesù Cristo suo

Essent una vegada santa Clara greument enmalaltida, tan que no podia de cap de les maneres anar a ohir l'ofici a l'esglesia ab les altres monges, venint la solemnitat de la Nativitat del Crist, totes les altres anaren a matines, y ella tota sola romangué al llit, malcontenta per tal que no podia aplegar-se ab les demés, y anarhi, y haver aquell espiritual **conortament**. Però Jesucrist son

- sposo, non volendola lasciare così sconsolata, si la fece miracolosamente portare alla chiesa di santo Francesco ed essere a tutto l'ufficio del mattutino e della messa della notte, e oltre a questo ricevere la santa comunione, e poi riportarla al letto suo.
- 15 Tornando le monache a santa Chiara, Retornant les monges a santa Clara, complert
20 compiuto l'ufficio in Santo Damiano, si le l'ofici a Sant Damià, li digueren: —O mare nostra, dissono: «—O madre nostra suora Chiara, sor Clara, quin gran **conortament** hem tingut en come grande consolazione abbiamo avuta in aquesta nit y Santa Nativitat! Tandebò que a Deu questa santa Natività! Or fusse piaciuto a Dio, hagués plagut que vos fossiu estada ab nosaltres!
- 25 risponde: «—Grazie e laude ne rendo al nostro al meu Senyor Jesucrist benehit, germanes meues y signore Gesù Cristo benedetto, sirocchie mie e filletes caríssimes, perquè a totes les solemnitats figliuole carissime, imperò che ad ogni d'aquesta santíssima nit y majors que no aquelles solennità di questa santa notte, e maggiori che ahont sou estades, so estada jo ab sobirà voi non siate state, sono stata io con molta **conortament** de la ànima mia; com sia que per consolazione dell'anima mia; però che, per cura de mon pare Sant Francesch y per **mercè** del 30 procurazione del padre mio santo Francesco e meu Senyor Jesucrist, jo só estada present a per la grazia del nostro signore Gesù Cristo, io l'esglesia de mon pare Sant Francesch y ab les sono stata presente nella chiesa del venerabile meues orelles corporals y mentals he ohit el cant y padre mio santo Francesco, e con li miei el sonar de l'orgue que allí s'hi son fets, y allí 35 orecchi corporali e mentali ho udito tutto mateix he presa la santa Comunió. l'ufficio e il sonare degli organi ch'ivi s'è fatto, ed ivi medesimo ho presa la santissima comunione. Onde di tanta grazia a me fatta De tanta **mercè**, donchs, com me fou feta, 40 rallegratevi e ringraziate Iddio». A laude di alegreuvosen y **remercieune'l** Senyor Nostre Gesù Cristo e del poverello Francesco. Amen. Jesucrist. Amen.

Hi he marcat, amb lletra negreta, un seguit de llocs on em sembla prou clar que el traductor evita d'una manera sistemàtica el correlat català més immediat dels mots *consolazione*, *grazia* i els seus derivats. Prefereix *conortament* o *marrida* a les formes catalanes *consol* / *consolació* o *desconsolada*, molt més naturals; *mercès* i *remerciar* hi ocupen el lloc dels més generals *gràcies* i *regraciar* o *agrair*. En tots aquests casos, i en els que he assenyalat abans, crec que hem d'entendre que la versió carneriana intenta evitar, per sistema, la coincidència amb el castellà. Hem de pensar que el procés en el qual es comprometien, en aquells anys, els intel·lectuals catalans, era bàsicament «l'obra de depuració del català» —en el famós discurs

que Pompeu Fabra va llegir, amb aquest títol, a l'Ateneu Barcelonès, malgrat la desautorització dels «descastellanitzants a ultrança»,¹⁷ ell mateix reconeix com, en les conferències que havia fet anys enrere en aquella mateixa institució hi «desvetllava l'atenció sobre el perill que corríem d'anar a parar a una quasi identificació del nostre lèxic i de la nostra sintaxi amb el lèxic i la sintaxi de la llengua dominadora; i, donant al mot dialecte una de les accepcions en què llavors solia emprar-se quan se l'oposava al mot llengua, expressava la temença que, si no poàvem aturador a la influència pertorbadora de l'espanyol, el nostre llenguatge literari esdevindria, en certa manera, un dialecte d'aquesta llengua».¹⁸

Justament, la discordància en aquest terreny esdevé un dels elements més detonants si intentem la comparació amb la versió coetània de les *Floretes* del canonge Collell. L'influent publicista —i Terciari— vigatà, en realitat, havia donat a conèixer per fragments la traducció, a les planes del seu diari *La Veu de Montserrat*, l'any 1882, però la publicà sencera i corregida l'any 1909, en commemoració del 700 aniversari de la fundació del Primer Orde franciscà. En reproduïxo, a tall d'exemple, el text del capítol que acabo de citar, acarat amb la versió carneriana que ja coneixem:

	<i>Cap 35. Com essent malalta santa Clara fou miraculosament portada, la nit de Pasqua de Nadal a l'esglesia de Sant Francesch, ahont ohí l'ofici.</i>	<i>Capítol XXXV. Com estant malalta santa Clara, fou miraculosament portada, la nit de Pasqua de Nadal, a la iglesia de sant Francesch y allí ohí l'Ofici.</i>
5	Essent una vegada santa Clara greument enmalaltida, tan que no podia de cap de les maneres anar a ohir l'ofici a l'esglesia ab les altres monges, venint la solemnitat de la Nativitat del Crist, totes les altres anaren a matines, y ella tota sola romangué al llit,	Estant una volta santa Clara greument malalta, de modo que no podia pas anar a l'iglesia ab les altres monges; venint la solemnitat del Naixement de Crist, totes les altres anaren a Matines; y ella se quedá al llit descontenta de no poderhi assistir y gosar de aquella consolació espiritual.
10	malcontenta per tal que no podia aplegarse ab les demés, y anarhi, y haver aquell espiritual conortament. Però Jesucrist son espós, no volent deixarla tan marrida, la féu miraculosament	
15	portar a l'esglesia de Sant Francesch, y esser á tot l'ofici de matines y de la missa nocturna, y a	Mes Jesucrist espós seu, no volentla deixar aixís desconsolada, la feu miraculosament trasportar a l'iglesia de sant Francesch, y estar present a l'ofici de matines y a la missa del gall, y

¹⁷ «Hi hagué una època en què, de dues formes, de dos mots, de dos girs en concurrència, es creia que sistemàticament calia donar la preferència al més allunyat de l'espanyol. En tota coincidència entre l'espanyol i el català es veia un castellanisme, i bastava que un mot s'assemblés massa a l'espanyol corresponent perquè se li cerqués més o menys arbitràriament un substitut.» —«L'obra de depuració del català (1924)», dins P. Fabra, *La llengua catalana i la seva normalització*, Barcelona, Ed. 62 / La Caixa (MOLC 28), 1980, pp. 161-162

¹⁸ *Ibidem*, p. 149.

	mes a mes rebre la santa comunió, y després retornarla al seu llit.	a més d'açó rebé la santa Comunió, y després tornarla al seu llit.
20	Retornant les monges a santa Clara, complert l'ofici a Sant Damià, li digueren: —O mare nostra, sor Clara, quin gran conortament hem tingut en aquesta nit y Santa Nativitat! Tandebò que a Deu hagués plagut que vos fossiu estada ab nosaltres!	Tornades les monges ab santa Clara, acabat que fou l'Ofici a sant Damià, li digueren: «O mare nostra, sor Clara, que gran consolació havem tinguda aquesta nit santa de Nadal! Oh si hagués plagut a Deu que vos fosseu estada ab nosaltres!»
25	Santa Clara respongué: —Mercès y llahors reto al meu Senyor Jesucrist benehit, germanes meues y filletes caríssimes, perquè a totes les solemnitats d'aquesta santíssima nit y majors que	Y santa Clara respongué: «Gracies y alabances ne dono a Nostre Senyor Jesucrist benehit, germanetes meves y filles caríssimes: puix que a tota la solemnitat d'aquesta santíssima nit, y major de la que vosaltres haveu tinguda, so
30	sobirà conortament de la ànima mia; com sia que per cura de mon pare Sant Francesch y per mercè del meu Senyor Jesucrist, jo só estada present a l'esglesia de mon pare Sant Francesch y ab les meues orelles corporals y mentals he	estada jo ab molta consolació de la meva ànima; ja que, per intercessió del meu Pare sant Francesch y per la gracia de Nostre Senyor Jesucrist, so estada present en la iglesia del venerable pare sant Francesch, y ab los meus
35	ohit el cant y el sonar de l'orgue que allí s'hi son fets, y allí mateix he presa la santa Comunió.	sentits corporals y mentals he ohit tot l'Ofici y'l sonal de l'orgue que allí s'ha fet; y he pres també la sagrada Comunió. Per lo qual alegrevos de tanta gracia com se m'ha feta, y donaune gracies a Nostre Senyor Jesucrist.»
	De tanta mercè, donchs, com me fou feta, alegrevosen y remercieune'l Senyor Nostre Jesucrist. Amen.	

El pes de la literalitat i de l'element medieval del text original hi són igualment presents, però aquí diríem que no hi ha pas un "programa" de regeneració lingüística, sinó que hi preval —no obstant la inserció en una tradició literària que el tradicionalista Collell coineixia bé— la reproducció de la "naturalitat" lingüística, que inclou naturalment *l'iglèsia* en lloc de *l'esglèsia*; les *gràcies* en lloc de les *mercès*; la *consolació* i el *desconsolar-se*, en lloc dels *conhortaments* i *marriments*; les *alabances*, en lloc de les *llaors*. I, naturalment, *estar malalta*, en comptes d'*ésser malalta*, o *emmalaltida*. No es deia pas, en el català viu —ni es diu encara, almenys en els ambients poc interferits per la norma—, d'altra manera. Malgrat que l'element medievalitzant —potser inevitable, considerant la naturalesa de l'obra traduïda— hi és en tots dos casos, com he dit, fixem-nos també que pren un caràcter diferent: en Carner ateny sobretot el lèxic però no s'hi solen tolerar formes arcaïtzants per a la morfologia o la sintaxi, com ara *donau-ne* (38), *fosseu* (23) o la concordança amb l'Objecte a *gran consolació havem tinguda* (21-22), que sí trobem en la versió del canonge de Vic. Per contra, en la traducció de Collell,

la prevenció envers algunes estructures i elements clarament castellanitzants, més enllà de la voluntat o no d'allunyar-se del castellà en la tria de les solucions genuïnes possibles, és molt baixa; així en el breu passatge que he reproduït podem llegir-hi *gosar* (10), per *gaudir*; *de modo que* (6); o la construcció *que gran consolació havem tinguda...!* (21-22). Són petits detalls, però que ja ens prefiguren, em sembla, idees prou diverses d'allò que és, o que ha de ser, «el català literari».

Com ja he explicat, la traducció de Josep Carner de les *Floretes* va ser reeditada l'any 1957, però bastant refeta lingüísticament pel seu mateix autor. Hi desapareix gairebé del tot l'element arcaïtzant, en favor de la posada en pràctica dels criteris normatius finalment fixats per l'Institut d'Estudis Catalans —segons un crític de l'època, és una versió «que es fa admirar per la sobrietat, la vigilada elegància i el domini lingüístic...».¹⁹ Permeteu-me que, com a mostra, en reproduïxi una vegada més l'episodi del Nadal de santa Clara. Acaro ara les versions carnerianes de 1907 i de 1957:

	<i>Cap 35. Com essent malalta santa Clara fou miraculosament portada, la nit de Pasqua de Nadal a l'esglesia de Sant Francesch, ahont ohí l'ofici.</i>	<i>XXXV</i> <i>Com, greument malalta, santa Clara fou meravellosament portada de la cel·la a l'església</i>
5	Essent una vegada santa Clara greument enmalaltida, tan que no podia de cap de les maneres anar a ohir l'ofici a l'esglesia ab les altres monges, venint la solemnitat de la Nativitat del Crist, totes les altres anaren a	Una vegada que estava santa Clara greument malalta, li era impossible d'anar a oir l'ofici a l'església amb les altres monges; i en venint la solemnitat del naixement de Crist, totes les altres monges anaren a matines; i ella sola restà al llit,
10	matines, y ella tota sola romangué al llit, malcontenta per tal que no podia aplegar-se ab les demés, y anarhi, y haver aquell espiritual conortament. Però Jesucrist son espós, no volent	desplaguda de no poder anar amb elles i atènyer aquell consol espiritual.
15	deixarla tan marrida, la féu miraculosament portar a l'esglesia de Sant Francesch, y esser á tot l'ofici de matines y de la missa nocturna, y a mes a mes rebre la santa comunió, y després retornarla al seu llit.	Però Jesucrist, el seu espòs, no volent pas deixar-la tan desconsolada, la féu portar miraculosament pels àngels a l'església de Sant Francesc, i ésser a tot l'ofici de les matines i de la missa de nit. Demés d'això rebé la santa comunió; i en acabat fou retornada al seu llit.
20	Retornant les monges a santa Clara, complert l'ofici a Sant Damià, li digueren: —O mare nostra, sor Clara, quin gran conortament hem tingut en aquesta nit y Santa Nativitat! Tandebò	I arribades que foren les monges a santa Clara, acabat l'ofici a sant Damià, li digueren: —Oh mare nostra, sor Clara, quina gran consolació ens ha escaigut en aquesta santa nit de la nativitat del Crist! Tant de bo que hagués plagut a Déu que

¹⁹ *El apostolado franciscano* 48 [1957], p. 225.

	que a Deu hagués plagut que vos fossiu estada ab nosaltres!	fossiu amb nosaltres!
25	Santa Clara respongué: —Mercès y llahors reto al meu Senyor Jesucrist benehit, germanes meues y filletes caríssimes, perquè a totes les solemnitats d'aquesta santíssima nit y majors que	I santa Clara els va respondre: —Lloança i gràcies siguin dades al meu Senyor Jesucrist beneït, germanes meves i filles meves estimadíssimes, que jo a totes les solemnitats d'aquesta santíssima nit, i a més gran funció que
30	no aquelles ahont sou estades, so estada jo ab sobirà conortament de la ànima mia; com sia que per cura de mon pare Sant Francesch y per mercè del meu Senyor Jesucrist, jo só estada present a l'esglesia de mon pare Sant Francesch y ab les meues orelles corporals y mentals he	no pas la vostra, m'he trobat amb molt de consol de la meua ànima, perquè, per requesta del meu pare sant Francesc, i per la gràcia del Senyor meu Jesucrist, he estat present a l'església del meu pare sant Francesc, i amb les meves orelles corporals y espirituals he sentit tot el cant i so
35	ohit el cant y el sonar de l'orgue que allí s'hi son fets, y allí mateix he presa la santa Comunió. De tanta mercè, donchs, com me fou feta, alegreuosen y remercieune'l Senyor Nostre Jesucrist. Amen.	d'orgue que s'hi ha fet; i allí mateix he pres la santa comunió. De tanta de gràcia com m'ha estat atorgada, doncs, alegreu-vos y regracieu Nostre Senyor Jesucrist. Amén.

El text de 1957, com es pot veure de seguida, no conté pràcticament arcaismes —fora d'aquells ja institucionalitzats pel català fabrià: *atènyer* (10), *atorgada* (37)—, ni hipèrbatons que en forcin els períodes. La llengua hi apareix molt més fluïda i natural, gràcies sobretot al fet que la nova versió és una mica més lliure, s'aparta més que la primera traducció de l'estricta literalitat del text. Tot plegat, és clar, en benefici del "geni propi" de la llengua. No vull pas dir, amb això, que el model lingüístic que s'hi recrea sigui el d'una llengua fàcil, popularista o espontània, perquè no és veritat; però hi apareixen, per exemple, alguns perfets perifràstics —*va respondre* (24)—; els possessius només s'usen en les formes tòniques, més generals —*el meu* (32), per *mon*—; i els subjuntius prenen, en tots els casos, la forma moderna —*siguin* (25). I s'han introduït els *consols* i les *gràcies*!

Com cal interpretar tot això? Les *Floretes* de 1957, el mateix any en què Carner publicava la versió revisada de tota la seva poesia anterior, on són tant interessants d'observar i d'estudiar els molts canvis obligats per l'adaptació a la normativa fabriana —curiosament blasmats, de forma reiterada, per Coromines en el seu diccionari—,²⁰ són una mostra, discreta

²⁰ «Crim de falsa estètica i de lesa beutat el que deixaren fer al vell Josep Carner els qui l'animaren a publicar, destruïda (segurament per fugir d'aquest *com*), en les *O.C.* la seva obra mestra *Excelsior* (excels sonet), deformant-ne, entre altres, el tercet final: He reprès altre cop un camí solitari, / i com du a vostre cim, jo no puc reposar-hi, / oh muntanyes de pins, coronades de llum!» (DECat II, 848 a20-29). «Oh, com rieu a l'hora del vespre, masos blancs, / entre pallers que volten, pacífics, vostres viures, / pensant que tots vosaltres teniu, per ésser lliures, / bosquet i blat i vinya, i un marge amb tres pollancs!, JoCarner (1918, Bella Terra, Bella Gent).

però eloqüent, del nivell d'elaboració lingüística a què s'havia arribat, malgrat les adversitats polítiques, la guerra i l'exili, amb la pràctica literària continuada dels poetes i els prosistes catalans. I l'exercici de la traducció no havia estat pas un element anecdòtic en aquest procés. Com havia afirmat, anys abans, Carles Riba «[amb les traduccions] estem fent una doma ímproba del nostre llenguatge. [...] Per a una llengua nova, doncs —ara la nostra—, les bones versions constitueixen, almenys, una gramàtica noble, feta en perill valorador de la gràcia per ensenyorir; representen, ben segur, el terreny fèrtil de la seva futura expansió.»²¹ No era sinó després de fer moltes traduccions i moltes provatures, potser no reeixides, que l'instrument lingüístic podia fer-se prou mal·leable com per servir de base a una gran literatura. En un interessant article publicat a *La publicitat* i a *El matí*, el 30 d'abril de 1935, Josep Carner, al·ludint a unes recents traduccions de Carles Riba, afirma: «Orestes parla avui en català, i la traducció de la gran trilogia d'Èsquil esmussa gairebé el dentat de qui llegeix per la seva acuitat genuïna, la sinceritat gairebé dolorosa de la seva nova naturalització. [...] Veus aquí la traducció on l'obra genial a reivindicar és presa de viu en viu, i un dels assoliments més perfectes de les lletres catalanes d'ençà que en Bernat Metge ens lliurà amb tota elegància la faula del Petrarca, meravella de transposició en la seva mena, no pas més sobirana. Aquest universal ens emancipa; era ací negoci pagar un bell tribut, i en aquest camp només pagant-lo s'arriba a senyoria, car dins ell, i en una inversió generosa de les normes utilitàries —igual que en el domeny de la mística—, cal perdre's per trobar-se i donar-se per tenir-se.»²² Les traduccions són el camí cap a la universalitat; el forçament gramatical que comporten, la via cap a la superació literària i formal de l'instrument lingüístic, que és alhora el símbol de la pròpia identitat.

En definitiva, el català de la maduresa de Carner és ja una eina ben esmolada, que pot traspasar les malles acerades de qualsevol matèria, estil o gènere literari. Queda molt, molt lluny les efusions pitarresques, que permeteren escriure coses com aquelles que Lluís Nicolau d'Olwer li esmentava a Joan Coromines en una carta de 1958, i que a un meu amic —ferrer, però només de nom— li plau molt de recordar: «entre mig d'aquells tussinus / vam passar ratus divinus!».²³ La generació de Carner, havia superat del tot aquella dicotomia vuitcentista del

Bella estrofa —oh fat terrible— molt espatllada en el senil renovament del pobre desterrat!» (DECat VI, 195 a38-43 i 198b 22-24). Etc.

²¹ Carles Riba, *Obres completes* II, p. 171.

²² «Universalitat i cultura» —reproduït a *El reialme de la poesia*, Barcelona, Ed.62, 1986, p. 186.

²³ *Epistolari Joan Coromines & Lluís Nicolau d'Olwer*, Barcelona, Fundació Pere Coromines, encara en premsa: «Jo crec que per a la salut d'una llengua és necessària la concurrència del corrent vitalista amb el corrent purista, igual que la bona política d'un país requereix l'existència d'una opinió progressiva i d'una conservadora. "L'català qu'ara's parla" va enterrar els arcaïsmes i l'encarcament dels prohoms de la Renaixença; però també el desig de depuració que aquests van introduir i atiar va fer impossible que, àdhuc en el teatre popular, es perpetués aquell

vulgarisme com a alternativa a l'arcaisme. Verdaguer i, després, els modernistes van posar-hi els fonaments. Amb l'ambició literària noucentista, el guiatge gramatical del mestre Fabra i, en un lloc no pas gens secundari, l'exercici regular de la traducció literària, el català esdevenia un potencial instrument d'alta cultura. Com ens ha recordat Modest Prats, que és fill i nét de ferrers, «Carner és conscient, de bon començament, de la tasca que correspon a la gent de la seva generació. Deixeu-m'ho repetir: formar la llengua culta moderna».²⁴ Al cap de cinquanta anys de les primeres *Floretes*, la forja de l'eina literària havia assolit un nivell equiparable al de les grans llengües europees. La pregunta que cal fer-nos avui és si encara la posseïm, aquesta eina esmolada, i al servei de quin projecte cultural i polític. Perquè, ¿«la llengua» pot ser encara «la nacionalitat», com ho havia dit Enric Prat de la Riba en el seu discurs al Congrés Internacional de la Llengua Catalana de 1906, i com va assumir-ho la generació dels noucentistes? Les circumstàncies socials d'aquest país han canviat molt en els darrers anys, molta gent accepta que el català ja no serà mai més "la llengua de tothom", i en la llengua que empren sovint els mitjans de comunicació, i en la que usen molts dels que l'han volgut aprendre, ¿no estem assistint a un cert retorn al català "tal-com-es-parla"? ¿No pot ser que, en el transcurs dels darrers cinquanta anys, se'ns estigui esmussant la llengua?

català d'"entre mig d'aquells tussinus / vam passar ratus divinus", "que si tens tan poc caletru / et futeré un cop de cetru" i "altres pitarrades"».

²⁴ *Op. cit.*, p. ??: